

İNSANSIZ BİLİM

Necmi Gürsakal

İnsanlık tarihinin çok önemli bir kırılma noktasında yaşıyoruz. Her geçen gün bilim, insandan makineye yöneliyor; her geçen gün insanın makineye karşı ağırlığı azalıyor. Bu kısa çalışmada sizlere sözünü ettiğimiz bu düşünceleri nelere dayandırdığımızı anlatmak istiyoruz. Bilimde insanlar, bin yıllar boyunca dünyanın hakimi oldukları için kendilerine gereğinden fazla güveniyorlar ve asla akıllarına bir gün hakimiyetin kendi ellerinden makinelere geçebileceğini düşünmek bile istemiyorlar. Aslında insan elinden çıkan makinenin, insanı bu derecede kenarda bırakmaya yöneleceğini ve ona karşı sürekli güç kazanabileceğini düşünmek bile kolay değildi. Oysa 1950'lerden başlayan bilgisayar, makine öğrenmesi ve yapay zeka süreci içinde her geçen gün insan, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde geri çekildi.

Konuya yüzeyden baktığımızda insanlar bu süreçten memnunlar. Örneğin heyecanlanıp şunları söylüyorlar:

“Ne Python ne de js bilmeden GPT-4 kullanarak yarım günde bir Python uygulaması ve bir nextjs uygulaması oluşturdum. Yaptığım şeyi tonlarca paraya satan şirketleri şahsen biliyorum! Bu sistemlerin sağladığı güç, insan türü için devrim niteliğinde olacak! Heyecan verici zamanlardan geçiyoruz”¹.

Ancak bu heyecanlı günlerin sonunda insanı nelerin beklediği çok açık değil. Ne yazık ki işin sonunda, “Yeterince hızlı çalışmadığı için beyninize çip takmamız gerekli” de denilebilir.

Sam Altman 2015 yılında bir konferansta diyor ki, “Yapay zekâ büyük olasılıkla dünyanın sonunu getirecek ama bu arada harika şirketler ortaya çıkacak”². Gerçekten inanılır gibi değil. Bu sözler gerçekten söylendiyse, bu nasıl bir mantık biz hiç anlamadık. Harika şirketlerin ortaya çıkması için dünyanın sonunu mu getirmek gerek? Anlaşılan Y-Combinator'da çalışa çalışa Altman'ın aklı “harika şirketler” den başkasını göremiyor. Bunlar hep insansız bilimin sonuçları.

---

¹ Ahmed K. Hafsi (@akhafsi) tweeti-19 Nisan 2023)

² Herrman John, The AI Magic Show, Intelligencer, Jan 18, 2023, <https://nymag.com/intelligencer/2023/01/why-artificialintelligence-often-feels-like-magic->

Ayrıca bütün bunları, yine insanın kurmuş ve yürütmekte olduğu dünyada geçerli olan ekonomik düzen de bir diğer yandan destekliyor. Şu açık bir gerçek, bir şirket yöneticisi için bir işi makineye yaptırmak maliyeti uygunsa tercih nedenidir. Şirket yöneticileri için işleri insanlara yaptırmaktan çok, düşük maliyetlerle ve kısa süreler içinde yaptırmak daha önemlidir. Özellikle ne yapacağını iyi bilen, yapay zeka ile desteklenmiş makineler veya robotlar karşısında insanların iş yapabilme şansları çok küçüktür.

“İnsansız bilim” deyimi ile neyi anlatmak istediğimizi biraz açalım. Bize göre insansız bilim, bilimin üretim sürecinden ve amacından insanı çıkaran bilim türüdür. Günümüzde aynı kendi kendini süren otomobiller gibi, kendi kendini süren laboratuvarlardan söz edilmektedir. Kendi kendini süren bir laboratuvar, bize göre insanı bilimsel süreçten dışlayan bir gelişmedir. Konuya başkaları, “Ne var bunda, kendi kendini süren laboratuvarlarla bilimsel araştırma hız ve doğruluk kazanır” dese bile; bu laboratuvarlar insanın bilimden dışlanması açık göstergeleri arasında sayılabilir.

Çocuk felci aşısını bulup bunun patentini almaya gerek duymayan Jonas Edward Salk ile Covid aşısını bulanların patent konusundaki yaklaşımları arasındaki fark, bize amacı insan olan bilim ile “insansız bilim” arasındaki farkı açık bir şekilde anlatır.

İnsanlığın karşı karşıya olduğu soru şu: Robotlar hemen hemen her şeyi insan işçilerden daha iyi, daha hızlı ve daha ucuza yapabildiğinde topluma ne olacak?

“Robotik, bilgisayar bilimi ve yapay zekâ alanındaki inanılmaz gelişmeler hayatımızı kesinlikle daha konforlu hale getiriyor, ancak aynı zamanda işyerine de köklü değişiklikler getiriyor, işverenler için insan işçilerin yerine robotları koymanın pek çok avantajı var. Robotlar çalışmaları gerekirken, Facebook’ta gezinmezler. Robotların sağlık hizmetlerine, öğle yemeği molalarına ya da tatil günlerine ihtiyacı yoktur. Robotlar asla şirketten çalmaz ve asla şikâyet etmezler. Yakın zamana kadar insan işçiler pek çok işi robotlardan daha ucuza yapabiliyordu, ancak artık bu durum hızla değişiyor”³.

---

³ Alavieh Faisal Ali, The Robots are Going To Take Almost All Of Our Jobs, LinkedIn, July 31, 2017, <https://www.linkedin.com/pulse/robots-goingtake-almost-all-our-jobs-ali-faysal-alawieh/>

Ancak insanoğlu o kadar büyük bir aşırı güven ve kibir içinde ki bu basit mantığı bile yürütmekten akılı çok uzak yerlerde dolaşılıyor. Bu sürecin onu nereye götürebileceğinin net bir şekilde farkına bile varamıyor.

İnsanlar ne iyilikte ne de kötülükte sınır tanımadılar, tanımıyorlar ve galiba tanımayacaklar. Tek tek insanlar bilinç sahibi olsalar da dünya yüzünde var olduklarından bu yana yaptıklarına baktığımızda, onların zaman zaman kendi çıkarları için gezegeni tehlikeye atacak ölçüde hatalar yaptıklarını ve bilinçsiz davrandıklarını kolaylıkla görebiliriz. İnsanoğlu tarihinde çok büyük hatalara imza atmıştır. O önce akıl almaz büyüklükteki hataları yapar ve sonra pişman olur. Oppenheimer filmi bunu anlamak için iyi bir kaynak olabilir.

Yakın zamandaki bir haberi paylaşalım. “İspanya'da en az 20 genç kıza yapay zekayla (deepfake) üretilmiş çıplak fotoğrafları gönderildi. Olay sonrası savcılık soruşturma başlatırken, ülkede mevcut yasalarla yapay zekanın cezalandırılıp cezalandırılmayacağı tartışması başladı”⁴. Bunlar insansız bilimin sonuçları. İnsanın başına neler getirebileceği hiçbir şekilde düşünülmeden yapılan işler sonucunda, insanlar yapacakları çok daha yararlı işleri varken, bu saçmalıklar uğraşmak zorunda kalıyorlar.

2023 yılında yazdığımız “Zeka Yapay İnsan Gerçek” adlı kitabımızın önsözünde şunları anlatmıştık:

En son söyleyeceğimizi en baştan söyleyelim. Bu kitap, insanı işinden edecek her türlü makine ve yazılıma karşı bir kitap. Sanki Covid-19 salgınındaki deney, bir de ortaya insanı işinden edecek bir yazılım salınarak bu kez başka bir biçimde sürdürülmekte. Bu kitap yapay zekânın son dört, dört buçuk ayını adeta canlı olarak an be an izleyip; bütün gelişmeleri yorumlamaya çalışarak yazıldı. Dünyamızdaki hemen hemen tüm insanları, tüm toplumları etkileyecek olan bir olay ile karşı karşıyayız. Ancak, tüm dünyada bu olaya gereken önemin verilmediğini, olaya sıradan bir olay gözüyle bakıldığını da belirtmek zorundayız.

İnsanın makine ile olan ilişkisinde bir dönüm noktasında olduğumuzu düşünüyorum. Bu ilişki yeni büyük dil modelleri ile

---

⁴ Euronews, 20.09.2023, <https://tr.euronews.com/next/2023/09/20/yapay-zekayla-uretilmis-ciplak-fotografla-santaj-hukuken-kim-suclu>

farklı bir aşamaya evrilmiş bulunuyor. GPT'ler (Generative Pre-trained Transformer- Üretici Önceden Eğitilmiş Transformer), açıkça programlanma yapmadan makine öğrenmesi ile insan benzeri metinler oluşturabilen bilgisayar programlarıdır. Sonuç olarak bu modeller, soru yanıtlama, dil çevirisi ve metin özetleme dahil olmak üzere bir dizi doğal dil işleme görevini yapmaktadırlar.

Geçmişten günümüze kullanılan, 'Teknoloji bazı meslekleri ortadan kaldırır ama yerlerine yenilerini koyar' ezberi, çok daha insafli teknolojiler için elbet geçerliydi ama artık bu ilişki bozuldu. Yapay zekâ karşısında insanın yapabileceği fazla bir şey yok. Güç insanın elinden yapay zekânın eline geçmekte⁵.

"Dune: Butlerian Jihad", Frank Herbert tarafından tasarlanan kurgusal Dune evreninde geçen, Brian Herbert ve Kevin J. Anderson tarafından yazılmış 2002 tarihli, insanların akıllı makinelere karşı savaştığı bir bilim kurgu romanı⁶. Romandan kısa alıntılar yapalım:

"Çoğu insan verimli makinelerin kendileri için günlük görevleri yerine getirmesine izin verdi. Yavaş yavaş, insanlar düşünmeyi ya da hayal kurmayı bıraktı... ya da gerçekten yaşamayı."

"İnsanlar ikincil refleks sistemleri olarak akıllı makineler geliştirmeye çalıştılar ve birincil kararları mekanik hizmetkârlara devrettiler. Ancak yavaş yavaş, kendileri için yapacak yeterince şey bırakmadılar; yabancılaşmış, insanlıktan çıkarılmış ve hatta manipüle edilmiş hissetmeye başladılar. Sonunda insanlar, kendi doğal varoluşlarını anlamaktan yoksun bırakılmış, karar veremeyen robotlardan biraz daha fazlası haline geldiler."

Karar vermeyi, hayal kurmayı, çalışmayı, yaşamayı unutan insanları gelecekte görmek istemeyiz herhalde. Ancak, yöneldiğimiz yol burası.

---

⁵ Gürsakal Necmi, Zeka Yapay İnsan Gerçek, Dora Yayınevi, Bursa-2023.

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Dune:_The_Butlerian_Jihad

George Orwell'in yıllar önce yazdığı 1984 romanındaki "çift düşün" (doublethink) kavramı sanki bugünler için yazılmış. Yalanlara boğuldukça birbiriyle çelişen iki inancı aynı anda doğru olarak kabul etmeye, çift düşünmeye başlıyoruz. Sürekli gerçek ile sanal, doğru ile yalan birbirine karışarak bulanık ortamlar oluşturuyor.

Bu noktada, yabancı kaynakları elinden geldiğince izlemeye çalışan biri olarak bir başka izlenimimden de söz etmek istiyorum. Yaşayan insan topluluklarının ve siyasetçilerin büyük çoğunluğu, yapay zekanın ve insansız bilimin insanın başına ne gibi dertler açabileceği konusu ile ilgilenmiyor. Örneğin, bir sunum yaptığımız doktorların, insan beynine çip takılmasının insan kalbine pil takılmasından farksız olduğu kanısında olduklarını gördük. Oysa bu iki olay arasında çok önemli farklar bulunuyor.

İnanın aslında olanlar çok şaşırtıcı değil. Eski bilgisayar dünyasında kötü verilerle kötü sonuçlar alınacağını anlatan, "çöp içeri, çöp dışarı" sözleri yapay zekâ ile birlikte, "insan içeri, insan dışarı"⁷ olmuş durumda. Makinenin içine insanın yazdığı metinleri koyduğumuz, makineden bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde Solaris'in senaryosundaki gibi "aynalar" beklediğimiz için olan bu. Birbirimizi sevmeyip savaşlarda öldürdükten sonra, makine bizi sevince mutlu mu olacağız ne...

Her sıradan insan kendi çapında bir hükümdar olduğu için, yapay zekâdan korkmuyor. Sıradan insan korkmuyor ama birileri için korkutucu yanlarının farkında, örneğin 14 Kasım 2014 tarihinde Elon Musk, Edge.org adlı bir web sitesinde bir mesaj yayınlayıp, DeepMind gibi şirketlerin laboratuvarlarda yapay zekânın endişe verici bir hızla geliştiğini söyledi. Ona göre, yapay zekânın ciddi anlamda tehlikeli bir şey olma riski, beş yıllık bir zaman dilimi içindeydi veya bu süre en fazla on yıldır⁸. Ünlü fizikçi Stephen Hawking 2018 yılında, ölümünden yaklaşık beş ay önce yapay zekânın ortaya çıkışının "uygarlık tarihimizdeki en kötü olay" olabileceğini söylemiş ve yapay zekâyı üretenleri onu etkili bir şekilde yönetmeye çağırmıştı⁹. Etkili bir şekilde yönetmeye davet eden çoktu ama bu davete uyan pek yoktu.

---

⁷ Koralus Philipp, Wang-Mascianica Vincent, Humans in Humans Out: On GPT Converging Toward Common Sense in both Success and Failure, arXiv:2303.17276v1.

⁸ Metz Cade, Genius Makers, The mavericks who brought AI to Google Facebook and the world, Penguin RandomHouse, 2021, Anti-Hype.

⁹ Kharpal Arjun, Stephen Hawking says A.I. could be _worst event in the history of our civilization', Nov 6 2017, <https://www.cnbc.com/2017/11/06/stephen-hawking-ai-could-be-worstevent-in-civilization.html>

Burada bir başka noktaya daha dikkat çekmek isteriz. İnsanı yapay zekadan koruma görevi Elon Musk'a kaldıysa, insanın işi gerçekten zor demektir.

Elbette teknolojik gelişmeler tüm insanlar için olumsuz sonuçlar yaratmayacak. Son yazdığımız "Beynimdeki Çip"¹⁰ kitabının sonuç bölümündeki bazı paragrafları paylaşalım:

Genel anlamda dünyaya bu açıdan baktığımızda adeta her şeyin insan için olduğunu ve işlerin olumlu bir yolda olduğunu düşünebiliriz. Oysa gerçek pek de öyle değil. Bize göre, Yapay Zekâ, biyoteknoloji ve iklim değişikliği insan için olmaktan çok makine için ve bütün bunlar olumlu yanlarının yanında olumsuz etkilere de sahipler ve planlı veya plansız bir şekilde insanın sonunu hazırlamaya çalışıyorlar. İklim değişikliğini insanların nasıl olumlu bir biçime sokacağı konusunda henüz önümüzde işaretler yok ama kuraklık, fırtınalar ve fiyat artışları ile perişan olan insanlar var. Yapay Zekâ'nın işsiz bırakacağı insanların sorunlarının nasıl çözüleceği belirsiz. Biyoteknoloji de yaşamları iyileştirip uzatmaktan belki daha fazla insanı makineye dönüştürme işine bakıyor.

Dünya tarihinin belki de insan ve insanlık açısından en önemli döneminde yaşıyoruz. Geçmişte karnını doyurup barınma çabası içinde olan insan, teknolojiyi kullana kullana bugün çok farklı bir dönüm noktasına gelmiş bulunmakta. Bulduğumuz noktada büyük insan yığınlarının sorunları ne olursa olsun, belirli bir grup insanın geçmişin başarılarının ve gücün sarhoşluğu içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. "Teknolojiler dünyayı nasıl algıladığımızı, neler yapabildiğimizi, neye değer verdiğimiz ve nasıl değer verdiğimiz şekillendirir. İnsanlar ve kullandığımız teknolojiler birbirlerinden tamamen ayrı değildir"¹¹. Ayrı olmayı bırakın belki de gereğinden fazla iç içe olmuş durumdadır.

---

¹⁰ Gürsakal Necmi, Beynimdeki Çip, Dora Yayınları, Bursa-2023.

¹¹ Nyholm Sven, This Is Technology Ethics, An Introduction, Wiley Blackwll, 2023, 1.35.

Ha unutmadan bazı insanlar farklı, diğerleri değildir. “Christoph von Hugo ile Paris'teki bir otomobil fuarı sırasında röportaj yapıldı. Sürücüsüz araçlarının kazalara nasıl tepki verecek şekilde programlanması gerektiği sorulduğunda Bay von Hugo, Mercedes'in araçlarının her zaman sahiplerini kurtarmaya öncelik vereceğini söyledi”¹².

Yine “Beynimdeki Çip” kitabımızdan bazı satırlarla makalemizi bitirelim:

2015 yılının Şubat ayında haber ağı CNN “Robot köpeği tekmelemek zalimlik mi?” başlıklı bir makale yayınladı. Spot tekmelendikten sonra kendini dengeleyebilmiş olsa da, bu videoyu izleyen birçok izleyici Spot'un tekmelenmesini izlerken soğukkanlılığını kaybetti. CNN, izleyicilerin videoya aşağıdaki gibi yorumlarla tepki gösterdiğini bildirdi: “Bir köpeği, hatta bir robot köpeği tekmelemek çok yanlış görünüyor”, “Zavallı Spot!” ve “Spot'un tekmelenmesi tüyler ürpertici.”¹³

İnsanlar gerçekten tuhaftı. Kendi ülkelerinde dünya kadar insan evsiz yaşarken, Afrika'da insanlar açlıktan, Akdeniz'de sığınmacılar botlarının devrilmesinden ölürken, onlar robot köpek Spot'un tekmelenmesine üzülüyorlardı.

Ünlü Rus film yönetmeni Tarkovski'ye göre, “İnsanın başka insanlara acı vermeden yaşayabilmesi için bir ideali olmalı; manevi ve ahlaki bir ideali”. Çoğu zaman ortada böyle bir ideal olmadığı için insanlar sürekli olarak aynı soydan olan diğer insanlara acı veriyorlardı.

Biz de bütün bunları görüp şunları sıralamak istiyorduk:

Virüsler yoluyla lüzumsuz görülen insan topluluklarının ortadan kaldırılmasını düşünmek, konuşmak, tartışmak kimsenin haddi değildir.

İnsana çip takıp onu hack'lenebilir, kontrol edilebilir bir varlığa dönüştürmek kimsenin haddi değildir.

Yapay Zekâ ile insanı işsiz bırakmak kimsenin haddi değildir.

---

¹² Nyholm Sven, This Is Technology Ethics, An Introduction, Wiley Blackwll, 2023, 3.49.

¹³ Nyholm Sven, This Is Technology Ethics, An Introduction, Wiley Blackwll, 2023, 1.51.

Bilim insanın bir uğraşdır ve bilim tüm insanlığın yararına olmalıdır.

Gücü elinde tuttuğu için birilerinin kendi çıkarları için yaptığı bilim, bilim değildir.

Bizi insanın olmadığı yöne götüren insansız bilim, bilim değildir.